

خطوط کلی آثار رجبعلی تبریزی و گذار به مکتب نومشائی (معرفی تحلیلی آثار قلمی یا تقریرات دروس حکیم)

محمود هدایت‌افزا*

چکیده

رجبعلی تبریزی پس از تحصیلات مقدماتی به سلوک شرعی و تهذیب نفس پرداخته، سرانجام در اصفهان به حلقه درس حکیم میرفندرسکی پیوست. اغلب تذکره‌نویسان به طهارت نفسانی و تمحض تبریزی بر طبیعیات، منطق و فلسفه اذعان دارند و تنها برخی همچون صاحب ریاض العلماء، او و برخی شاگردانش را به عدم تسلط بر ادبیات عرب متهم کرده‌اند. حکیم تبریزی از منتقدان جدی تفکر صدرایی است. او بدین منظور، به بسط ادبیات مشائی، بازخوانی برخی قواعد آن و طرح برخی اصطلاحات نو پرداخت تا بستر تحلیل مسائل جدید در قالب «حکمت نومشائی» فراهم گردد. در عین حال، او چندان به کتابت آموزه‌های خویش اهتمام نمیورزید و بیشتر اوقات وی به سلوک فردی، تدریس معقول و تربیت شاگردان سپری میشد؛ از اینرو برخی شاگردان فاضل وی، - بویژه پیرزاده، قوام‌الدین رازی و محمدسعید حکیم - تقریرات دروس حکیم و یادداشتهای علمی وی را تدوین کرده‌اند. رساله اثبات واجب الاصول الاصفیة، المعارف الالهیة، مصنفات قوام‌الدین رازی و شرح توحید صدوق قاضی سعید؛ اهم منابع پژوهش در باب مکتب نومشائی

این مقاله برگرفته از طرح پست دکتری با عنوان «مکتب نومشائی حکیم رجبعلی تبریزی و شاگردان وی» است و با حمایت مالی صندوق Iran National Science Foundation: INSF در حال انجام است.

* دانش‌آموخته دکتری فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه تهران؛ mahmudhedayatafza@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۲/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۳/۲۲ نوع مقاله: پژوهشی

حکیم تبریزی بشمار می‌آیند. در اینباره، گزارشهای اصحاب تراجم و برخی آراء مصححان و پژوهشگران معاصر نیز ارزیابی شده‌اند.

کلیدواژگان: حکمت نومشائی، تقریرات دروس رجبعلی تبریزی، اثبات واجب، الاصول الاصفیة، المعارف الإلهیة، مصنفات قوام‌الدین رازی، شرح توحید صدوق.

احوالات شخصی و تحصیلات رجبعلی تبریزی

در کتب تراجم به تاریخ و محل تولد رجبعلی تبریزی اشاره نشده است و تذکره‌نویسان در اینباره سکوت یا اظهار بی‌اطلاعی کرده‌اند اما درباره اصالت تبریزی بودن رجبعلی و زمان مرگ او در سال ۱۰۸۰ق تقریباً هم‌منظرند^۱؛ بهمین دلیل برخی تاریخ ولادت این متفکر را اوایل قرن یازدهم قمری حدس زده‌اند (امین، ۱۴۰۳: ۱۶/۴۶۴). درباره دوران نوجوانی و تحصیلات مقدماتی وی نیز بحث خاصی در کتب تراجم دیده نمی‌شود؛ حتی ولی‌قلی‌بیک شاملو که معاصر حکیم بوده است^۲، در کتاب قصص الخاقانی، از اساتید رجبعلی نامی نبرده است. او بیش از هر چیز بر مسافرت‌های متعدد، سلوک معنوی و مراتب تهذیب نفس تبریزی تأکید دارد:

مشارالیه تبریزی الاصل است. مدتها سیاح بلاد جهان بوده، کسب علم حکمت را بقدر طاقت بشریت در حالت سیاحت نموده ... بعد از تحصیل معنی اجتهاد، در ولایت بغداد در قبه مقبره حضرت مولانا^۳ معتکف زاویه ریاضت گشته، مدتها به تزکیه نفس سرکش پرداخته‌اند (شاملو، ۱۳۷۵: ۲/۴۷).

نویسنده در ادامه اضافه میکند که در مدت حضور رجبعلی تبریزی در بغداد همگی او را بعنوان پیشوای خود در امر خطیر سیر و سلوک معنوی پذیرفته بودند (همان: ۴۸-۴۷).

